

3. Ващенко Г. Виховний ідеал: підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків. – Полтава: Полтав. вісн., 1994. – 190 с. – (Твори ; т. 1).

4. Ващенко Г. Свобода людини як філософічно-педагогічна і політична проблема. Твори. Том 4. Праці з педагогіки та психології. – К.: «Школяр» – «Фада» ЛТД, 2000. – 326–361 с.

5. Ващенко Григорій. Твори. Т. 6: Спогади. Статті. – К: Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка, 2006. – 443 с.

6. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру. Твори. Т. 4: Праці з педагогіки і психології. – К.: Школяр, 2000. – С. 271–314.

УДК 374:379.83

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ А.С. МАКАРЕНКА В ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ

Путіловська Н.Б., к. пед. н.,
доцент кафедри культурології

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв»

У статті висвітлюється досвід літнього відпочинку дітей комуни ім. Ф. Дзержинського, очолюваної А.С. Макаренком, який стояв біля витоків концепції організації літнього відпочинку дітей в Україні у 20-30-ті роки ХХ століття. На основі аналізу цього досвіду зроблено висновки про актуальність напрацювань відомого педагога у сучасних трансформаційних суспільних процесах та системі організованої культурно-дозвілльової діяльності літнього відпочинку дітей.

Ключові слова: комуна, дитячий літній відпочинок, похід, «перспективні лінії», «завтрашня радість».

В статье раскрывается опыт летнего отдыха детей коммуны им. Ф. Дзержинского, которую возглавлял А.С. Макаренко. Он стоял у истоков поиска концепции организации летнего отдыха детей в Украине в начале ХХ века. На основе анализа этого опыта делаются выводы об актуальности достижений известного педагога в современных трансформационных общественных процессах системы организованной культурно-досуговой деятельности летнего отдыха детей.

Ключевые слова: коммуна, детский летний отдых, поход, «перспективные линии», «завтрашняя радость».

Putilovska N.B. MAKARENKO'S PRACTICAL EXPERIENCE ADAPTATION AS FOR ARRANGING OF SUMMER RECREATION FOR CHILDREN

The article deals with the practical experience of summer recreation for children in the komuna named after F. Dzerzhinskii, headed by A.S. Makarenko. The scholar initiated the conception of arrangement summer recreation for children in Ukraine in the 1920s-1930s of the XX century. Basing on the analysis of that experience, the conclusions as for the actuality of the exploratory work of the prominent educator in the modern transformational social processes and system of arranged cultural-and-leisure activities of summer recreation for children are made.

Key words: komuna, summer creation for children, trekking, “perspective lines”, “future joy”.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Активна розбудова системи національного виховання в Україні, відродження та подальший розвиток духовно-моральної культури, інтелектуального потенціалу українського народу спонукає до пошуку ефективних шляхів виховання молодого покоління не тільки в умовах навчальної діяльності, а й в позаурочний, позакласний час, і зокрема, в канікулярний період.

Мета статті – вивчення спадщини педагогів минулого, яке дає можливість прослідкувати шляхи та підходи до організації дитячого літнього відпочинку відомого пе-

дагога А.С. Макаренка і використати найкраще з цього досвіду.

Викладення основного матеріалу. Перший вітчизняний досвід організації літнього відпочинку дітей відноситься до 20–30-х років минулого століття. Серед перших організаторів літнього дитячого відпочинку можна зазначити С.Т. Шацького, В.Н. Шацьку, З.П. Соловйова, А.С. Макаренка.

Саме гуманістична виховна система А.С. Макаренка може слугувати величезним педагогічним досвідом для сучасного виховання дітей.

Пройшовши величезний шлях пошуку виховання проблемних дітей, А.С. Макаренко виробив свою теорію виховання та перевиховання. Як це не парадоксально, але саме вона нині привертає особливу увагу теоретиків і практиків сучасної педагогіки. Вивченням теорії виховання А.С. Макаренка займаються В.И. Колбановський, Ю.Б. Лукін, І.Ф. Козлов, Н.Н. Мединський, Л.Ю. Гордін, І.А. Каїров, І.Д. Коржев, Ф.Ф. Корольов, Е.Г. Костяшкін, Л.І. Новакова, А.Г. Тер-Гевондян, Ю.А. Львова, В.П. Струманський, Л.А. Чубаров, Н.Д. Ярмаченко та ін.

Взагалі макаренківська педагогіка охоплює різноманітні аспекти. Серед них принципи і підходи до виховання дітей, методи виховання і перевиховання, зміст і форми виховання.

Ще одним важливим аспектом є організація літнього відпочинку вихованців у комуні ім. Ф. Дзержинського, яку очолював А.С. Макаренко.

Необхідно зазначити, що нормальне життя комунівців включало безліч цікавих творчих справ, головні з яких – робота в заводських цехах і навчання. Такий інтенсивний графік, звичайно, вимагав і організації відпочинку в канікулярний період.

Цей аспект дитячого життя був дуже значимий для Макаренка, про що він неодноразово писав: «Ми щороку ходили в походи. Я їм надавав дуже великого значення, і не просто походи, а дуже великі заходи. Такі походи починалися з осені. Для мене цей похід був важливий, як літня перспектива, така сама, яку ви маєте перед собою, думаючи, куди ви поїдете у відпустку влітку, мрієте і готуетесь, так і колектив готувався до походів» [4, с. 100].

Якщо проаналізувати досвід Макаренка, то необхідно пригадати ідею «перспективних ліній», що розуміється їм як очікування «завтрашньої радості». Таких ліній у Макаренка було три – близька, середня і далека. Поєднання цих трьох перспектив дозволяє вести дитячий колектив у цілому і кожного вихованця окремо від «найпростіших примітивних задовольств до якнайглибшого почуття обов'язку» [3, с. 51].

Літній відпочинок перебував у Макаренка у зоні «середньої перспективи». Проте це не просто заслужена відпустка, дозвілля, вільне проведення часу. Будучи досвідченим педагогом, Макаренко все життя комуні обертав на користь виховання, усвідомлюючи будь-яке явище як можливість організувати виховний вплив. Отже, організовуючи літній відпочинок вихованців, Макаренко в цьому процесі вирішував одночасно безліч педагогічних задач.

Макаренко вважав, щоб проявилася істинна радість з приводу здійснення мрії, необхідно докласти чимало зусиль. Літня відпустка, на думку педагога, має відповідати заслугам колективу і розвитку виробництва, організації побуту і культурної роботи. Чим більше досягнення колективу в роботі, чим він далі пішов вперед в організованості і дисципліні, тим більш цінний відпочинок буде йому наданий. «Краща відпустка для колективу – це табір де-небудь біля води. Підготовка табору, його устаткування, організація їдальні, спортивних майданчиків, зустрічей, культ- і спортроботи повинні наперед займати колектив» [4, с. 357].

Важливий аспект у справі організації літнього відпочинку включав матеріальну складову. Макаренко добився того, що їх дитяча установа була госпрозрахунковою організацією, і тому самі комунівці розпоряджались коштами, що заробляли на заводі. Крім грошей, що витрачалися на підготовку й організацію цього походу, кожен комунар, як правило, відкладав і особисті кишенькові гроші на поїзду. Втім, ці «похідні» гроші хлопців зберігалися за загальною згодою у Макаренка, і він возив з собою близько 50-60 тисяч рублів особистих комунівських заощаджень, видаючи їх на перше прохання. А такий марш мав на увазі участь у ньому від 200 до 500 дітей.

За роки існування комуні макаренківці здійснили шість походів: плавали по Волзі, подорожували до Криму і до Кавказу. Сама процедура вибору маршруту знаходила безліч можливостей реалізувати грамотний педагогічний підхід до людини, до діяльності, до колективу.

Технологія планування майбутньої літньої подорожі, яка була розроблена А.С. Макаренко, і нині є прикладом для сучасних організаторів літнього відпочинку дітей.

Це відбувалося таким чином. Спочатку, як згадує соратник Макаренка, відомий педагог В. Н. Терський, у кабінеті Макаренка збиралася ініціативна група, яка осмислювала перспективи розвитку колективу в найзагальніших рисах. Робилося це ще на початку навчального року, восени. Ініціативна група доходила висновку, що саме літній похід може об'єднати всіх, задати загальний «мажорний тон» і позитивний, бадьорий настрій. Але, як вважав Макаренко, важливо, щоб ініціатива все ж таки виходила не від активу, а від рядових комунарів. Ідея вже «витає в повітрі»: «Увечері загальний збір. Ніхто нічого не знає (але фактично всі знають все). На зборі літній похід пропонує Алексюк. Це найменший наш малюк. Він такий малий, що вірить в те, що це він придумав все сам. І насправді при-

думав він, йому не підказали. Він справді хоче цього походу, давно мріє про нього» [3, с. 181–182].

Далі починається активна колективна діяльність із планування походу, і це теж спосіб вирішення багатьох педагогічних проблем. В. Терський пише: «... почали надходити проекти, багато самих різних. І тут же, як завжди, справа ця була поставлена на матеріалістичну платформу:

1. Для походу потрібні кошти. Значить, треба виконати промфінплан.

2. Неуспішних у похід не пустять. По школі треба ліквідувати відставання окремих хлопців. І тут же, по-діловому: хто персонально за кого з відстаючих відповідає, хто кому допоможе.

3. У поході ж зустрічатимемося з людьми, з прекрасними колективами. Значить, треба оркестру поповнити і відшліфувати репертуар, теж саме літгуртку, образотворчому гуртку.

Дії всіх взаємопов'язані, злагоджені. Річка цього прагнення була широкою, охоплювала все життя. Треба було не тільки ліквідувати погані оцінки в школі, а й вирішити багато інших задач» [6, с. 182].

У поході розкривалися високі якості вихованців: взаємовиручки, творчості, винахідливості, дисциплінованості та інші. Ось як про це говорить Макаренко: «Жити в таборі з комунарами, мало сказати, – насолода. В комунівському таборі є якась своя особлива краса, не схожа ні на яку іншу. Нас живе тут сто п'ятдесят шість чоловік, наше життя все побудоване на сталевому скелеті дисципліни, багатьох різних правил, обов'язках, саме собою зрозумілих положень. Але цей скелет так для нас звичний, так органічно пов'язаний з нами, що ми його майже не помічаємо або помічаємо тільки тоді, коли пишаємося ним. Молодий радісний колектив живе так, як не уміють жити дорослі» [5, с. 263].

Важливо і те, що, повністю відповідаючи ідеї розвитку колективу, руху його вперед, вибір маршрутів від одного походу до іншого носив характер від простих заходів до найскладніших в організаційному, матеріальному, психофізичному плані. В.Н. Терський зазначає з цього приводу, що маршрути походів вибиралися колективом за принципом зростаючої трудності.

Один з літніх походів комуні, по Кавказу в 1931 році, справді виявився дуже важким. Під час цього походу комунарам разом з Макаренком довелося пережити великі складнощі: зливи дощі, розливи Арагві і Тереку, пекуче сонце, брак продуктів, ночі без сну, страшну тисняву у вагонах, коли довелося спати по черзі у тамбурі на че-

моданах. Під час одного з переходів Макаренко так стер ноги, що останній відрізок шляху його майже несли на руках, а чоботи потім довелося розрізати, оскільки інакше зняти їх Макаренко не міг.

Але, за словами В.Н. Терського, всі колотнечі комунари і, природно, сам Макаренко зносили не просто мужньо, а весело. Адже така подорож – це випробування на міцність стосунків, перевірка на силу і витримку. Лише тоді, коли зберігається присутність духу, мажорний тон і оптимізм навіть у найскладніших ситуаціях, такий «крутий маршрут» дозволяє «перетворити все це на перемогу над обставинами, особливу радість» [6, с. 226].

Критики Макаренка вже давно дорікають йому в гіпертрофованості ролі колективу у вихованні особи. Проте під час уважного прочитання його текстів і у разі знайомства із спогадами комунарів легко переконатися, що це не так. І літні походи комунарів – це можливість для Макаренка проявити педагогіку «індивідуальної дії». Тут можна кожному проявити себе в різних ролях, відчути моменти відповідальності і колективного визнання; колектив створює майже кожному можливість пережити ситуацію успіху.

Варто зазначити, що такі походи мали величезне пізнавальне і розвиваюче значення. Знаходився новий досвід, з'являлися нові друзі, освоювалася різноманітна діяльність. У своїх спогадах В.Н. Терський писав: «Суворо дотримувався режим дня. Хоча і рідше, але, як вдома, випускали похідні стінгазети «Дзержинець» і «Різець», зробили горлетний майданчик. Ракетки і м'ячі привезли з собою. Горлет привернув увагу молоді Ялти. Книгами нас забезпечувала міська бібліотека. Багато хто привіз у своїх особистих корзинах підручники і між справами готувалися до нового навчального року. Купалися, загоряли, вечорами грав оркестр, танцювали, проводили концерти самодіяльності, групами ходили в гори, відпочивали, кому як подобається. Вудили бичків, любителі відправлялися з рибачками ловити сітками кефаль, грали у футбол і волейбол з відпочиваючими. Ніхто не нудгував. Побували в Нікітському саду, в Гурзуфі, плавали вздовж узбережжя Криму на пароплаві «Крим». У дорозі висаджувалися, побували на слизьких каміннях Кікеїніза, в Симеїзі, Алупці, Алушті.

Бадьорі, життєрадісні, шукаючи нових авантажень, успіхів, поверталися ми додому в комуну з кримського походу» [6, с. 184].

Таким чином, А.С. Макаренко не тільки вирішував завдання оздоровлення і відпочинку дітей, а й організації виховного про-

цесу, оскільки безперервність виховання надає можливість підвищити ефективність виховних впливів, особливо таких складних дітей, як комунівці.

Висновки. Знайомлячись з педагогічним досвідом А.С. Макаренка у сфері організації дитячого відпочинку, стає більш зрозумілим, що його спадщина ще дотепер недостатньо осмислена, вона буде актуальна в будь-якому гуманістично орієнтованому суспільстві, і саме виховна система є одним з оптимальних засобів для найповнішої самореалізації особи. Ідея виховної системи, трансформуючись то в організацію колонії, комуни, то сучасного дитячого оздоровчого табору, дозволяє досягти найвищого педагогічного ефекту, будь-то навчання, творчість, праця або літній відпочинок. І головним тут є сприятливе, комфортне соціальне, психологічне, матеріальне середовище, яке надихає дитину на творчу діяльність і перспективу «завтраш-

ньої радості», що в майбутньому виховає професійно й особистісно успішну людину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балицький О.І. Складові успіху вихователя у дитячому оздоровчому закладі: Методична збірка до спецкурсу Технологія виховного процесу в умовах ДЮЗ. – Миколаїв, 2005. – 62 с.
2. Бех І. Методичні рекомендації організації літнього оздоровлення дітей. / І. Бех, С. Кириленко, Т. Косарева. Позакласний час. – 2009. – № 9–10. – С. 39–63.
3. Макаренко А.С. Марш 30-го года. – М. : Просвещение, 1988. – 287 с.
4. Макаренко А.С. О воспитании. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
5. Макаренко А.С. Сочинения. Т. 2. – М.: АПН, 1950. – 495 с.
6. Терский В.Н. Все выше и выше. Марш 30-го года. – М. : Просвещение, 1988. – 287 с.
7. Технології організації відпочинку дітей у пришкольному таборі (з досвіду роботи): практичний посібник/ упор. Н.І. Полицяк. – Рівне: РОІППО, 2012. – 48 с.

УДК 37.013

РОЛЬ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В 1960-80-Е ГОДЫ

Саттарова Закия Надир кызы,
докторант

Азербайджанский государственный педагогический университет

Организация дошкольных групп в средних школах, когда дети начинают свою полноценную подготовку, является позитивным достижением в области образования. Когда ребенок, прошедший дошкольный этап, становится учеником, он/она лучше привыкает к школе, классу, окружающей среде, приобретает навыки и привычки, выработанные при помощи внимания и памяти, что помогает в процессе обучения. Азербайджанская Республика, используя в этой области опыт других европейских стран, разрабатывает новые образовательные стандарты. Эти стандарты также помогают улучшить знания и навыки у детей при получении дошкольного образования, а также у учащихся начальной школы в качестве продолжения дошкольного образования.

Ключевые слова: *Азербайджан, дошкольное образование, преемственность, развитие начального образования, история образования.*

Организація дошкільних груп у середніх школах, коли діти починають свою повноцінну підготовку, є позитивним досягненням у галузі освіти. Коли дитина, яка пройшла дошкільний етап, стає учнем, вона краще звикає до школи, класу, навколишнього середовища, набуває навиків і звичок, вироблених за допомогою уваги і пам'яті, що сприяє в процесі навчання. Азербайджанська Республіка, використовуючи в цій галузі досвід інших європейських країн, розробляє нові освітні стандарти. Ці стандарти також допомагають поліпшити знання та навички у дітей під час здобуття дошкільної освіти, а також в учнів початкової школи в якості продовження дошкільної освіти.

Ключові слова: *Азербайджан, дошкільна освіта, наступність, розвиток початкової освіти, історія освіти.*

Sattarova Zakiya Nadir. THE ROLE OF THE PRE-SCHOOL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF THE PRIMARY EDUCATION IN AZERBAIJAN IN 1960s-80s

The organization of the preschool groups in secondary schools, when children begin their full-scale training, is a positive development in the field of education. When a child who has completed a pre-school stage becomes a primary school pupil, he/she adapts better to the school and the class, acquires the skills and habits